

De Hompelvoet blijft verrassen

Door Kees de Kraker is gedurende 43 jaar de vegetatieontwikkeling op de Hompelvoet, een eiland gelegen in het Grevelingenmeer gevolgd. Alles wat er voor nodig was waren een notitieboekje, een veldkaart, doorzettingsvermogen en heel veel schelpen. Het leverde een unieke en waardevolle meetreeks op die een inzicht geeft in de populatieontwikkeling van zeldzaamheden als Groenknolorchis, Herfstschroeforchis en Harlekijn onder invloed van natuurlijke successie en beheer.

Kees de Kraker (Ecologisch adviesbureau Sandvicensis), Theo Muusse (Staatsbosbeheer) & Edwin Dijkhuis (FLORON)

Na de afsluiting van het getijdgebied tussen Schouwen-Duiveland en Goeree-Overflakkee, ontstond in 1971 het Grevelingenmeer. De ten dele permanent drooggevalen slikken en platen (waaronder de Hompelvoet) in dit zoutwatermeer ontwikkelden zich tot natuurgebieden van allure, met vanuit floristisch oogpunt waardevolle overgangen van zilte vegetaties naar aan zoet grondwater gebonden 'duinvallei' vegetaties en op de hoger gelegen delen van de Hompelvoet heischrale graslanden. Om deze waardevolle vegetaties te behouden worden deze kort en schraal gehouden door jaarrond begrazing. Daarnaast worden delen geklepeld (struweel) en gehooïd.

Een belangrijke soort voor de Grevelingen is de Groenknolorchis (*Liparis loeselii*), een zeldzame soort van jonge duinvalleien en trilvenen die als bedreigd op de Rode lijst staat (Sparrius et al, 2014). Twintig jaar na de afsluiting vestigde ze zich

in het gebied. Het eerst op de Veermansplaat, op de Hompelvoet pas in 2007. Sindsdien worden alle populaties van deze Habitatrichtlijnsoort in de Grevelingen jaarlijks geteld ❶. De totale populatie in de Grevelingen ontwikkelde zich voorspoedig, met als hoogtepunt enkele tienduizenden planten in de periode 2013-2015. Het gros van de planten (>90%) groeit op de Veermansplaat. Sinds 2015 is ze hier sterk afgenomen. De korte tijdspanne tussen 'opkomst' en 'ondergang' is normaal voor kustpopulaties van deze kortlevende soort (Sparrius & Koot, 2024). Naast natuurlijke successie is deze afname mogelijk ook veroorzaakt door de sterke schommelingen in de grondwaterstand als gevolg van langdurig natte en extreem droge perioden in de afgelopen jaren, waardoor planten verzuipen of verdrogen.

Ook het populatieverloop van twee andere orchideeën op de Hompelvoet: Harlekijn (*Anacamptis morio*) en Herfstschroeforchis (*Spiranthes spiralis*), is al die jaren nauwkeurig gevolgd. Harlekijn verscheen in

Massavegetatie van Herfstschroeforchis. Hompelvoet, 2021. Foto: Kees de Kraker.

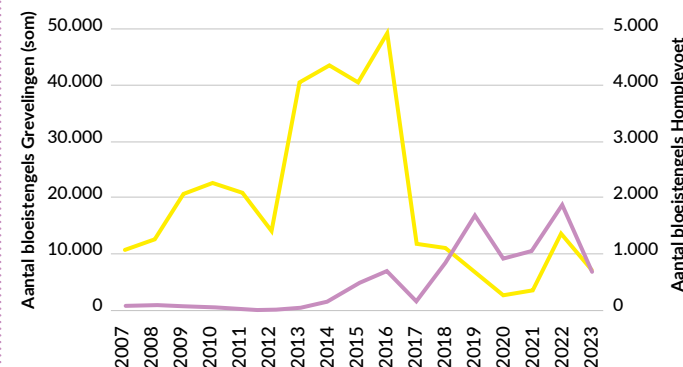
Harlekijn. Te midden van de beschermende paardenkeutels wordt ze door de paarden ongemoeid gelaten. Foto: Kees de Kraker.

Trend in het aantal bloei-stengels van Groenknolorchis in de gehele Grevelingen en de Hompelvoet.

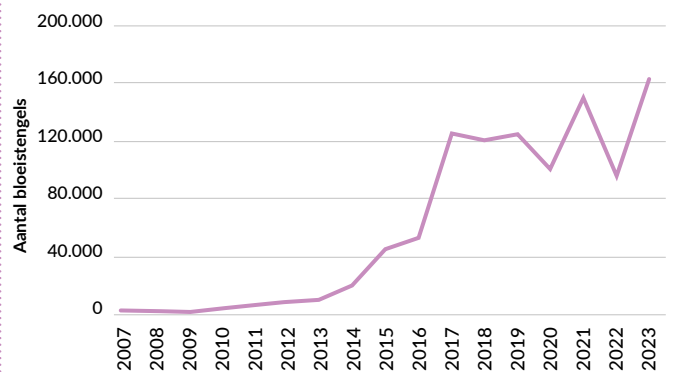
Grevelingen (totaal)
Hompelvoet

1 Groenknolorchis

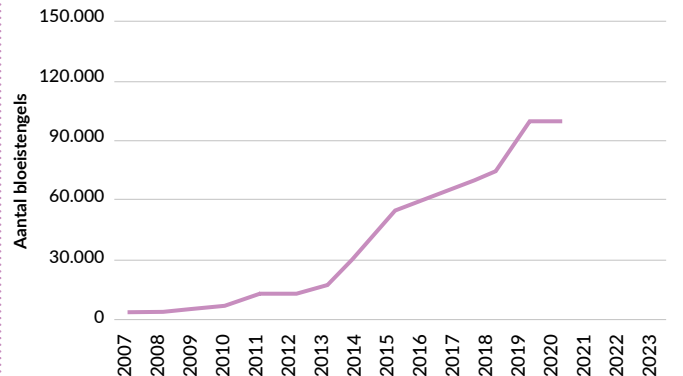
Trend in het aantal bloei-stengels van Harlekijn op de Hompelvoet.

2 Harlekijn

Trend in het aantal bloei-stengels van Herfstschroeforchis op de Hompelvoet.

3 Herfstschroeforchis

1993 en breidt zich sinds 2013 sterk uit ❷. Dit is mede het gevolg van het ouder worden van de vochtige 'duinvallei' vegetaties, waarbij zich een steeds dikker wordende humuslaag ontwikkelt. In 2020 waren er ruim 100.000 bloeiende exemplaren van deze landelijk bedreigde soort aanwezig. Daarmee is het de grootste populatie in de Zeeuwse Delta. Het tellen is jaarlijks een tijdrovende klus die met de toenemende aantallen steeds lastiger uitvoerbaar wordt. Bovendien worden er door de paarden steeds meer bloeiaren (en rozetbladen) weggegraasd. Ook de groeiende reeënpopulatie op het eiland laat zich in dit opzicht niet onbetuigd. Hierdoor is het sinds 2020 niet meer mogelijk de populatieomvang goed te schatten. De indruk bestaat dat ze door

de begrazing achteruit gaat. De grootste populatie Herfstschroeforchissen in Nederland bevindt zich op de Hompelvoet. In 2004 werden hier de eerste bloeiende planten ontdekt, maar gezien het aantal (ca. 300) is het aanne-melijk dat ze er al langer aanwezig is. Sinds 2006 wordt het potentieel geschikte biotoop, de onder invloed van kalkrijk grondwater staande en kort gegraasde schrale vegetaties, systematisch in de herfst afgezocht. Tot 2013 werd elk bloeiend exemplaar gemerkt met een kokkelschelpje, een methode die ook bij het volgen van de eveneens weinig opvallende Groenknolorchis op Hompelvoet wordt toegepast. Vanaf 2014 is het leggen van schelpen bij de herfstschroeforchissen tot enkele vaste gebiedsdelen met een hoge dichtheid beperkt, het overige deel wordt op een minder intensieve wijze geteld. Zowel de verspreiding als het aantal Herfstschroeforchissen neemt nog steeds toe, tot ruim 160.000 bloei-stengels in 2023 ❸. Vanwege de toenemende ver-ruiging met vooral Kruipwilg (*Salix repens*) wordt een aantal gebiedsde-len tegenwoordig voorafgaand aan de bloei in juli gehooïd. Net als bij de Harlekijn verdwijnen veel bloeiwijzen door begrazing, zodat slechts een gering percentage (ge-schat op < 1%) tot zaadzetting komt. Voorlopig lijkt dat het populatie-verloop niet erg te beïnvloeden. Op plaatsen waar het meest gegraasd wordt, is de Herfstschroeforchis zelfs het talrijkst.

In 2021 is Kees met pensioen gegaan. Dit artikel is grotendeels gebaseerd op zijn laatste 'Grevelingenverslag' (De Kraker, 2022). Dit is online te vinden op duinenenmensen.nl. Het volgen van de vegetatieontwikkeling wordt, in opdracht van Staatsbos-beheer, nu voortgezet door George Tanis.

3. De kust als leefgebied voor planten, mossen en paddenstoelen

- Backx, H. & P. van der Wiel. 2023. Bokkenorchis in West-Bra-bant. *Planten* 19: 4-5.
- Bakker, J.P., P. Esselink, K.S. Dijkema, W.E. van Duin & D.J. de Jong. 2002. Restoration of salt marshes in the Netherlands. *Hydrobiologia* 478: 29-51.
- Griffioen, H. 1969. Zuiderzeerelictflora bij Naarden. *De Levende Natuur* 72: 141-143.
- Haperen, van, A.M.M. 2009. Een wereld van verschil: landschap en plantengroei van de duinen op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Eilanden. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- Heiden, van der, S.M., M. An-nema, J.L. Meerman & W. van Steenis. 2010. Onderzoeksmo-nitoring Voornes Duin 2004 – 2008. Duingraafland herstelprojecten De Pan en Vogelpoel. Rapport DKI 2010/dk 130-O, Ede.
- Hoffmann, M.E. & V. Westhoff. 1951. Flora en vegetatie van de Verbrande Pan bij Bergen (N.H.). De begroeiing van een “kalkgrensgebied” tussen Duin-en Waddendistrict. *De Levende Natuur* 54: 45-51.
- Kraker, de, C. 2022. Greve-lingenverslag 2021. Ecologisch adviesbureau Sandvicensis, Burg-Haamstede.
- Tooren, van, B.F. & J. Krol. 2005. Een Groen Strand op Ame-land. *De Levende Natuur* 106: 156-158.
- Verloove, F., S. Gonggrijp, P. Van Vooren, B. Mortier & R. Barendse. 2020. Campsites as unexpected hotspots for the unintentional introduction and subsequent naturalization of alien plants in Belgium and the Netherlands. *Gorteria* 42: 66-107.
- Vos, P.C. 2015. Origin of the Dutch coastal landscape. *Bark-huis*.
- Wereld Natuur Fonds. 2017. Living Planet Report. Zoute en zilte natuur in Nederland. WNF, Zeist.
- Compendium voor de Leefom-geving (CLO):
- CLO 1230, Areaal en ontwikke-ling van kwelders en schorren 1800-2017.

- CLO 1518, Ecosysteemkwaliteit (areaal), 1994-2017.
- CLO 1535, Vegetatie van de duinen, 1999-2020.
- CLO 1592, Milieudruk door stikstofdepositie op landnatuur, 1994-2021.
- CLO 1594, Geschiktheid grond-verstand verdrogingsgevoelige landnatuur, 2018.

8. Monitoring van planten op landschapsschaal in de duinen

- Sparrius, L.B., H.G.J.M. van der Hagen en D.D. van der Hak. 2021. Twintig jaar monitoring van flora-aandachtssoorten in Berk-heide, Meijndel en Solleveld. *Holland's Duinen* 79: 31-39.

10. De Hompelvoet blijft verrassen

- Kraker, de, C. 2022. Greve-lingenverslag 2021. Ecologisch adviesbureau Sandvicensis.
- Sparrius, L.B., B. Odé & R. Be-ringen. 2014. Basisrapport voor de Rode Lijst Vaatplanten 2012. FLORON Rapport 57. FLORON, Nijmegen.
- Sparrius, L.B. & J. Koot. 2024. Hoeveel Groenknolorchis is er in Nederland? *Planten*, no 21: 20-22.

12. Klifplanten, bewoners van de kunstmatige 'rotskust' in de lift

- Meininger, P.L. (red). 2018. Flo-ra Zeelandica. Verspreiding van wilde planten in het Zeeuwse landschap in heden en verleden. FLORON, Nijmegen.
- Reitsma, J.M., P.L. Meininger & J. de Jong. 2015. Vaatplanten op verharde dijkglooiingen langs Ooster- en Westerschelde. Bu-reau Waardenburg, rapportnum-mer 16-027.

14. De paddenstoelrijke witte duinen

- Arnolds, E.J.M. & A.P. van den Berg. 2013. Beknopte standaard-lijst van de Nederlandse padden-stoelen, Nederlandse Mycologi-sche Vereniging, Utrecht.
- Arnolds, E. & M. Veerkamp. 2008. Basisrapport Rode Lijst Paddenstoelen. Nederlandse My-cologische Vereniging, Utrecht.
- Janssen, J.A.M. & J.H.J. Scha-minée. 2003. Europese natuur in

- Nederland, Habitattypen, KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Somhorst, I., M. Noordeloos & R. Verwey. 2023. Nieuwsbrief paddenstoelenmeetnet – 26. *Coolia* 66(4) 202-217.
- Vaessen, A., M. Noordeloos & R. Verwey. 2021. Nieuwsbrief paddenstoelenmeetnet – 23. *Coolia* 64(4) 174-184.
- NDFF Verspreidingsatlas paddenstoelen: bezocht 16-4-2024.

16. Duindennenbossen: waardevol voor padden-stoelen

- Arnolds, E. & M. Veerkamp. 2008. Basisrapport Rode Lijst Paddenstoelen, Nederlandse Mycologische Vereniging.
- Arnolds, E., P.J. Keizer. 2016. Naaldbossen in Nederland, Bedreigde levensgemeenschap-pen, Nederlandse Mycologische Vereniging.
- Idzerda, S. 1999. Een ver-kenning van de mycologische waarde van dennengebieden in de kalkrijke duinen in relatie tot vegetatie en bodem, Rijksherba-rium Leiden.
- Jalink, L.M. & M.M. Nauta. 1996. Mycologische waarde van naaldbossen, Een inventarisatie van naaldbossen in het Noordhol-ladse deel van de Amsterdamse Waterleidingduinen, Gemeente-waterleidingen, Amsterdam.
- Keizer, P.J. 2021. Het kind, het badwater en de dwangbuis: Hoe de natuur in de Schoorlse duinen wordt vermalen, *Coolia* 64(3):143-166
- Noordeloos, M. 2007. *Suillus collinatus*, <https://www.verspreidingsatlas.nl/0135030#>
- Ozinga, W.A. 2013. Droge bos-sen (N15) in: Ozinga, W.A., E. Arnolds, P.J. Keizer & Th.W. Kuyper, Paddenstoelen in het Natuurbeheer, OBN Preadvies Paddenstoelen, Bosschap, Drie-bergen.
- Staatsbosbeheer. 2020. Staatsbosbeheer start voorbereidingen kap Dr. Van Steijnbos, <https://schoorlseduinen.staatsbosbeheer.nl/Nieuws/1788656.aspx>; <https://schoorlseduinen.staatsbosbeheer.nl/vraag+en+antwoord/default.aspx>

18. Trends rendiermossen in de duinen

- Hagen, van der, H.G.J.M. 2022. Rabbits Rule. Evaluating livestock grazing in coastal sand dunes of Meijndel, the Nether-lands. Proefschrift Wageningen University.
- Sparrius, L.B. & A.M. Kooij-man. 2012. Lange-termijneffecten van een invasie van Grijs kronkelsteeltje in kustduinen en stuifzanden. OBN-rapport 156 pp. 1-48. Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, Ede.
- Sparrius, L.B., H. van der Kolk & C.M. van Herk. 2023. Basisrap-port Rode Lijst Korstmossen 2022 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. BLWG-rapport 35: 1-149.

20. Korstmossen op dijken verkeren in zwaar weer

- Sparrius, L.B. 2022. Hoe de korstmossen de dijkverzwaring Delfzijl-Eemshaven overleefden. *Buxbaumia* 123: 44-50.
- Sparrius, L.B., H. van der Kolk & C.M. van Herk. 2023. Basisrap-port Rode Lijst Korstmossen 2022 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. BLWG-rapport 35, 149 pp.

COLOFON

Over de Florabalans 2024

De Florabalans is een gezamenlijke uitgave van FLORON (Floristisch Onderzoek Nederland), de BLWG (Bryologische en Lichenologische Werkgroep) en de NMV (Nederlandse Mycologische Vereniging). Hierin delen we jaarlijks de kennis over de ontwikkelingen in de wilde flora in Nederland. Zowel planten als mossen en paddenstoelen komen daarin aan bod. Donateurs en/of leden van FLORON, BLWG en NMV krijgen de Florabalans jaarlijks toegezonden. Het tijdschrift is tevens gratis te downloaden via de websites van de soortenorganisaties.

Redactie:

Edwin Dijkhuis (eindredactie),
Alfons Vaessen, Laurens Sparrius,
Leonie Tjisma, Machiel Noordeloos &
Melchior van Tweel

Redactieadres:

redactie@floron.nl

Omslag:

Zeevinde.
Foto: Ed Stikvoort, Saxifraga

FLORON

Postbus 9010
6500 GL Nijmegen
info@floron.nl
024-7410660
www.floron.nl

BLWG

www.blwg.nl

NMV

www.mycologen.nl

Vormgeving

Pleun van der Linde,
Persmanager,
Den Haag

Drukwerk

Veldhuis Media, Meppel

ISSN-nummer

2950-4422

Zeewolfsmelk.
Bron: Flora Batava
of Afbeelding en
Beschrijving van
Nederlandsche
Gewassen (1872).